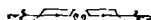

Ի Փ Փ Ո Լ Ի Թ Ո Յ Փ Ի Ն Տ Ե Մ Ո Ն Թ Է

Կ Ե Ն Ս Ա Դ Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ա Կ Ն Ա Ր Կ

Փ Ի Ն Տ Ե Մ Ո Ն Թ Է ծնաւ ի վերոնա, 1753 նոյեմբեր 13ին: Պատանեկութեան ժամանակ զրկուեցաւ ի Մոսկոնա՝ Ս. Կա. րոլոսի ընկերութեան քահանայից ձեռքին տակ սովբերու համար. վեց տարի վերջ վերադարձաւ ի վերոնա, ուր երուադեւ. մացի ասպետի խաչը ստացաւ:

Մոնթանարի, իր կենսագիրը, կ'ըսէ, թէ «կ'ուզէր ամէն բանի մէջ նշանաւոր ըլլալ, նոյն իսկ ամենէն փոքր իրաց մէջ... այսպէս սանտրուածքին, զգեստներուն վայելչութեան... ինչպէս նաև ուսմանց ե ասպետական արուեստներու, զինաշար. ժութեան... ձիավարութեան ե պարի մէջ»:

Վենետիկ գալով անգամ մը՝ փիւք նշա. նաւոր կաքաւիչը տեմնելու համար, սեր. տօրէն բարեկամացաւ հետը ե քիչ ժնաց որ միասին «Եւրոպայի ամենէն նշանա. ուր քաղաքներն» երթնէ ե «ծափահա. րութիւններ վաստկելու մրցէր»։ Իր մեծ քեռոյն Մարքանթոնիոյի ոտանաւորնե. րուն տպագրութեան աշխատելէ վերջ, տպեց 1778ին՝ առանց անուան՝ Ողիսևս ողորբագութիւնը, զոր Մեթասթազիոյ ե թիրապոսքի զովեցին, ե որուն համար ընդունուեցաւ Արկադիոյ մէջ՝ Պոլիդէտ Մեկպոմինիոս անունով: Ծամբորդութեան ելնելով, գնաց ի Հոռովմ, Նեապոլիս, Սի. կիլիա, Մալթա: Ֆիրենցէէն անցնելով՝

վերադարձին, ծանօթացաւ Ալֆիերիի հետ: 1782ին հրատարակեց Մոքիանս վնուկը, «պատմութիւն» ազատ չափով, ե Արա. տումն ճկարայարի բերթուածիկը:

Հիւսիսային Խտալիա ճամբորդելով, Միլանի մէջ տեսնուեցաւ Փարինիի հետ, որ իրեն խրախոյս ե խորհուրդ տուաւ: Իր առողջութիւնը խնամելու համար, որ լաւ վիճակի մէջ չէր, առանձնացաւ յԱ. ւեզա, վերոնայի մօտ. հոն գրեց հովուի. րական արձակ ե ոտանաւոր գրութիւններ: Նոյն տարին ճամբորդեց ի Փիեմոնթէ, Սալոյիս, Չուիցերի ե ի Գաղղիս: Փա. րիզի մէջ, ուր սերտ բարեկամութիւն մը հաստատեց Ալֆիերիի հետ, արձակ չա. փով նուագեց Հասարակաց ժողովոյն բա. ցումը (Գաղղիս): Քանի մ'ամիս Անգղիա կենալէ վերջ, այցելեց Ֆրանքֆորթ, Պեր. լին, Վիեննա, Պալմիրա, արեւելեան Գաղ. զիս: Մարսիլիոյ մէջ շարադրեց Արարիտ փոքրիկ պատմածքը: Դարձեալ Ֆիրեն. ցէ, Հոռովմ ե Նեապոլիս այցելելէ վերջ՝ դարձաւ ի վերոնա: Հոն շարադրեց բեր. թուածիկ մը՝ Ուփորոպիոնը, ծառ Անգ. ղիական պարտեզներու, ե խուսիչոյ այս մա. սին մէ: անցած արդեանց վրայ, Սերսինոյ ֆուկարիի ե թերեքա Քոնթարիի ոտա. նաւոր նորավէպը, Քիսմիներիս արձակ նորավէպը: Յետ հրատարակելու 1794ին Արձակ հովուիքուրիները, ուրիշ ճամբոր.

դուժինն մ'ալ բրաւ ի Հոովմ եւ ի Նեապոլիս: Երբ Գաղղիացիք վննետկոյ Նապոլիսը գրաւեցին, առանձնաքաւ ի վննեպիկ, ուր շարադրեց Արմիիոս ողբերգու թիւնը, զոր հրատարակեց միայն 1804ին: 1805ին հրատարակեց տասներկու նաւակներ, — 1807ին Գերեզմանը, պատասխան՝ Ֆոսկոլոյի իրեն նուիրած երգին, — 1808ին Ողիսականի երկու առաջին երգերուն եւ Մակականի ուրիշ մասերու թարգմանութեանց փորձ մը, — 1812ին երեք թատերական ճատեր՝ տառնուհինգ տարի առաջ գրուած եւ վարձատրուած Քրուսեայի Ալազիմիայէն, որ զինք անշամ անուանեց, — 1819ին տասներկու բանաստեղծական ճատեր, 1820ին Ս. Մարկոսի զանգակատան ուռն հարուածը բերթուածիկը, — 1822ին Ողիսականի ամբողջական թարգմանութիւնը, — 1826ին թեւեւ որ կը սպաննէ գլխետարսու համառօտ բերթուածիկ՝ ներշնչուած Գանուկայի արձաններու մէջ խմբէն: Վերջին տարիները՝ հիւանդօտ կեանք մ'անցուց՝ տալով ինքզինք կոնական ջերմեռանդութեանց: Մեռաւ 1828 նոյեմբեր 18ին: Վերոյշեալ գործերէն զատ՝ զրեց Գովետտի իտալիոյ ցրագետներուն վրայ, արձակ, — երգեր, նուագներ, վերտառութիւններ եւ զանազան նիւթի վրայ բանաստեղծութիւններ, լատին լեզուով ոտանաւորներ. — 1774ին թարգմանեց Ռասինի Բիլլիկէն, կատուլլոսի Տետիի եւ Պելլոսի հարսանիքը, Որատիոսի եւ Սաֆօյի բերթուածները (1781), Երգ առ Կրեդենս՝ Հոմերոսի ընծայուած, Վիրգիլիոսի տառները հովուերգութիւնը, Միլտոնի Դրախտ Կորստեալի այլ եւ այլ կտորներ (1798):

Վերլուծումն փնտստմանէի գործերուն

Մորկանա վիուկը

Փիտեմանէն կը նկարագրէ այն երեւոյթը զոր տեսած էր ընդ մէջ Մեսսինայի եւ Ռեւիոյի, եւ այդ տեսիլքը նա կ'ընծայէ «գործիան» վուկի մը, որ այն «զգեղեցիկ տեսարանով» իր սիրած պատանին կ'ուրախացնէ:

Ազատումն ձիարաւորի

Գործիանս մէջ երգեց «այն գիշագնական դիմա-գործիանը զոր Էլլիոյ քաջ զորավարը ցոյց տուաւ Գաղղ — Սպանական պաշարող բանակին դէմ»:

Վաղղիա

Փերթուածիկն մէջ կը պատմէ երազ մը, յորում տեսաւ «արեգակէն աւելի զգեցիկ կին մը» (Ալազուրիսը) «նախ քողազկաց, յետոյ ստիկնուռն զգնանեւ իով պառնեալ, պսակեալ գործերնով եւ ոչ ես պատեալ նախանձօտ քողով, այլ իր ծիծաղիտ գէպին զգեցիկ զաններ սփռելով. յետոյ ոչ եկէ կտաքի մը վրայ, այլ լայն հրապարակի մը վրէջ, զանազան կանանց մէջ տեղ (Սիքեքիսը): Փերթուածիկը կ'աւարտի՝ նոր «երջանիկ դար» մը զովելով եւ մաղթելով որ երազն իրականութեան մը փոխուի:

Հովուերգական քանաստեղծութիւններ

Իր քաղկանայ՝ Միսսինայի, Առ Լուսինն, Առ առդուրիսն, Մէլամպուրիսը, Երիտասարդուրիսը քնարերգական քերթածներէն, Սրտեւ չորս մասերը եւ Արիստոյի ողբը. այդ վերջինը յորինուած է ձիուդէփէ Թորքլիի մահուն վրայ:

Ալալիոս

Հոս կը պատմէ այն համարդութիւնները զոր Արարիտ անունով թանկութեցի պատանին բրած էր ի Թաթարասին, ի Մերգիս, ի նոր Չմախ: Արարիտ կ'ուզէր ամուսնանալ Խմա զգեղեցիկն հետ, բայց մեկնեցաւ տանց անոր հետ տեսնուելու: Խմա, ինտամթիւս կեղծ անունով, ազգականի մը հետ միասին մի եւ նոյն ճանապարհորդութիւնը կ'ընէ: Իրարու կը հանդիպին շատ անգամ: Արարիտ կը սիրէ զկեղծ ինտամթիւսն եւ ինքզինք «գըքաղութեան ծայրը կը կարծէ՝ Խմային խոց տուած ըլլալուն համար»: Կարծիքը զանալով, կը ըսնայ. նայ որ ինտամթիւր Խման է եւ անոր հետ կ'ամուսնանայ, Արարիտ՝ «է հեղինակ ինքնին»:

Արմիսիոս

Տպագրուեցաւ ի վերոնա (1804), բայց հեղինակը «կեղծեց զայն ի Ֆիլասելֆիա տպուած»: Նոյն հեղինակը պար կամ խմբերգ կը գործածէ:

Գերեզմանք

1806ին, փնտստմանից աւարտած էր Գերեզմանն, նկուռ վրայ յորինած եւ տեսլիք ձև կրող քերթուածիկ մը, ներշնչուած Վերնայի զերեզմանոցէն. նոյն նա ցաւ զպայած էր՝ տեսնելով որ «ո՛ր է զանազանութիւն չկար զերեզմաններու մէջ, որովհետեւ ո՛ր է տապանաքար չէր երևալ, եւ որովհետեւ ոչ մէկուն հրաման չէր տրուեր նոյն մանկու» — երբ իմացաւ որ Ուկոյ Ֆոսկոլոյ «Գերեզմաններու վրայ քանաստեղծութիւններ գրած էր» եւ կ'ուզէր զանոնք իրեն նուիրել: Այն ժամանակ թողուց իր այս աշխատութիւնը:

«Իսայց կարգալով իրեն ուղղուած թանաստեղծութիւնը, նոյն նիւթին վրայ ունեցած գորովը վերադառնալով արծաթեցաւ սրտին մէջ. և համարելով թէ կարելի էր դուռնաբաց ընել մի և նոյն անգամաստիւն մէջ, դարձեալ նոյն մտաւ, և գրեց քերթուած մը՝ իբրեւ պատասխան գերեզմաններու նեղիւնակին»։ Այսպէս կը գրէ նա, իր երգի ճախարանին մէջ։ Ֆոտոլոյթի գիրքն ընդունած էր 1897 ապրիլ ամսույ մէջ, նոյն տարւոյն յունիսին աւարտեց իրենն և հրատարակեց ի վերոնաւ։ Յետոյ ուղեց որ իր երգն «անկախ» ըլլայ Ռուս Ֆոտոլոյթի երգէն, և անոր նոր խմբագրութիւն մ'ըրաւ։

Նամակներ

Ուղղեալ՝ առ Իզապիլա Աւերդեցի, եղբորս ընդ Մոսքովի (երկուքն նոս այլ քաղաք մը էր և յաճախ այցելեց անոնց Գերբաբայի մէջ ունեցած ամառանոցները, առ Յակոբ Վիթթորիլի, առ Արեւիկոյ Պերմիսլայ, առ Փառլոնա Գրեգորեան (Լեւոնիս Զիտոնիս), առ Սիլիպիոն Մաքսիմիլիան և այլն. առ Հովնաթոս, առ Վերդիլիոս. այս երկուքը լուս տեսան Ռեդակցիոն և Մշակակոնքի թարգմանութեանց նոս։

Հաւեր

Ուսան հարուածը՝ ներշնչուած է նոսեալ հանգամանքէն. Ս. Մարտիրոս զանգակատան վրայ ընակող պահպաններուն հրահանգ տրուած էր գիտել թէ «արգիւց Վենետիկ ո՛ր և է կողմը հրէն կ'աչ թէ ոչ» և «ամէն քառորդի մէջ զանգակ մը հնչեցնել»։ Հեղինակը «քառորդական խրատներ հանած է մամանակի այս սովորոյթէն»։

Փովստա իտալացի գրագէտներու վրայ կը խօսի՝ Մաքսիմիլիան, Թարա, Սիլիպիոն, Թորիլի, Սալվի, Թիբալդուցոյ, Մորանտոյ, Փոմպիլի, Կոմի, Տա Ս. Մարտիրոսի վրայ (1826)։

«Իսայց ի Յոյն և Լատին գառական նեղիւնակներէ, փնտենանք ռուսոստալից Անգլիացիներն ալ, և այս ուսումնասիրութեան պատճառով՝ շատ վերջնաժողով կան իր ուսումնասիրութեան մէջ... Մարտիրոսի մը մասին առ Գրեգորիլոս Գ. Տանիմարցայի թագաւորը, կը յիշենք Փոմի Ապիլար և Էլիպիլ. Արտիս մէկը՝ կը յիշենք ձնաթռն Ռուսալան. իր թուր Մշակական քերթուածը մէջ՝ կը յայտնուի Փոմի և Կրեյլի աշակերտ ըլլալը, իսկ Արմենիոսի մէջ՝ նոսեորդ Դեյքուպիլի»։ (Պետիկոյ, Իսիպիլոյ փնտենանքի իբրեւ քանաստեղծ և քաղաքագիր)։

Մ Ե Լ Ա Մ Ա Ղ Ձ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը

(ՀԱՎՈՒՆԵՐԳԱԿԱՆ ՔԵՐԹՈՒՆՆԵՐԷՆ)

Աստուածներէն խնդրեցի
Աղբիւրակներ եւ բլուրներ.
Ինծ վերջապէս լռեցին.
Պիտի ապրիմ երջանիկ։

Երբեք փափաքը սրտիս
Պիտ՝ չանցնի այդ աղբիւրէն,
Պիտի չանցնի նա երբեք
Այդ բլուրակի միւս կողմն։

Պատիւն ի՞նչ բան է, ո՞ր,
Հարբատուութիւն ի՞նչ կ'արժէ.
Ո՞ր լաւագոյն պարգեւով
Հրապարտացած կ'ապրիմ ես։

Մաքուր եւ ջնջ հոգիով,
Որ կը սիրէ, կը վայէ

ձըշմարտութեան ու բնութեան
Գեղեցկութիւնն ու հրաշքն։

Խառնուածքս իսկ ոչ երբեք
Պիտի փոխէ՝ ցակատգիրս.
Պէտք է յերկինս նըկարուած
Ըլայ սովն ժամանակ։

Մարգագետնի մէջ ծաղկներն
Պիտի դառնան վերբախտն,
Յորչափ ինծի տարիներն
Դէպ առ իս գան վերադարձ։

Միւսամտովի տընտրութիւն,
Յաւերժանարարը սիրուն,
Աւստիկ քեզ կը յանձնեմ
Իմ գոյութիւնս ու իմ կեանքս։

Ո՛վ որ քուկին հաճոյքներդ
Կը համարի իբր անարգ,
Նա ճըշմարիտ հաճողից
Համար ծընած չէ բնաւ :

Կաղամախի մը ներքեւ
Էթէ քեզի համդիպիմ,
Սպիտակափայլ երկնքի
Ճահանչներուն տակ ջերմիկ :

Երբ դուն աչքերդ մըտախոհ
Ձեռ հեռացներ վտակէն,
Որ քեզ ծանօթ է այնքան
Եւ հապճեպով կը փախչի :

Կամ թէ հաճոյ թըւի քեզ՝
Նայիլ սիրով խանդակած
Դէպ ի անոյշ լուսնակին
Դըմքը փայլելուն արծաթեայ :

Երբ Գիշերը սեւահերձ
Իր կուրծքին մէջ ու սըրտին
Կը կանեցնէ շիթ առ շիթ
Սըտածելու հեշտութիւնն :

Ո՛չ, դուն պիտի չը մընաս
Բոլորովն միայնակ,

Պիտի տեսնես, ո՞հ, դուն զիս
Միշտ քեզի մօտ, դըրացի :

Ո՞հ, քանիօն է չըքնաղ
Այդ վերարկուդ մոմուռակ,
Եւ այդ ծամերը որոնք
Կը ծածանին ցուն ու ցլի :

Աւելի քան Դիցուհւոյն
Սիրոյ կըրած պատմութեան,
Որ վարդագոյն է ներկուած,
Եւ քան վարսերն ոլորուն :

Քան իր բիրերն վառվորուն,
Ո՞րքան ինձ, ո՞հ, հաճելի,
Ինձ որ ըզքեզ կը դիտեմ՝
Կը թռչնի քո վարսն ու բիրեր :

Ո՞հ, բարեկամ նայուածքով
Թո՛ղ ինձ նային միշտ աչելոյ,
Ո՛վ ամօթեւած եւ քընքուշ
Յաւերժամարտը սիրուն :

Եւ թո՛ղ անուշ քեզ հընչէ
Յաւերժամարտը հեզիկ,
Եւ սըրբազան ըրէ՛ դու
Դժանոր, նոր ոճն զօր կ'առնում :

Գ Ե Ր Ե Զ Ս Ա Ն Ք

Ճըշմարիտ է Ֆոֆոլոյ, հողմոց անծայր պետութիւն
Էս ընթացայ իմին դալար տարիներու ժամանակ,
Եւ ոչ անգամ մը միայն Սիկանեան ծովն ակօսեցի,
Եւ մերթ թեմեւ քայլերովն հաւատարիմ մակոյկիս՝
Դիմեցի դէպ ի կըղզին, ուր Ողիսեւսը երբեմն
Հանդիպեցաւ Կիկլոպեանց, իսկ ես՝ չըքնաղ համեստ կանանց,
Տեսայ այն տեղ առարկաներ, ըսքանչելի լեռ մը հոն
Ամէն վայրկեան կը ծըխէ, մերթ կ'արծարծի եւ ժայռեր
Դէպ ի երկնք կը նետէ գունդերու մէջ բոցեղէն :
Տահարներ, որոնք հարիւր եւ աւելի անգամներ
Բորբոքումը տեսան արհաւրացից Ետնայի,
Եւ կը կըռուկն ընդդէմ ամաց, եւ խոտին մէջ ու աւազին
Կը կանգնին դեռ ուսուցիչ վաղեմի վեհ արուեստին :
Արեւմուտն, որ գաղտնի ճանապարհով կը տանէր

Դէպ ի գաւառն ելլադայի արծաթածողլ ալիքներ,
 Ինչպէս կ'ըսէ զրոյց վաղեմի. եւ Ուրիտար հեղին,
 Որ յատակէն ծովուն ոչ հեռի՝ կ'եննէ կը բարձրանայ
 Եւ հաստատուն կը պահէ՝ իր գորովներն, եւ անուշ՝ ջրերն՝
 Տեստեա դառնամամ կոմակներուն մէջ անգամ:
 Բայց Թերեւս աւելի լսքանչելի եւ հըզօր
 Բան մ'ինձ այն տեղ երեւցաւ. մեծատարած եւ մըթին
 Ստորերկրեայ սենեակներ, ուր խորշերու մէջ որմոց
 Իբրեւ ուղղորդ ուրուականներ Խափառայած կը շրջին,
 Մարմիններ, որոնք արդէն հոգիներէ են դատարկուած,
 Ջգեստներով՝ որոնց զեփիւռ շնչելն այն տեղ եւ տեսայ:
 Մեռեալ՝ դնդերներուն անոնց մորթին վըրայ եւս
 Ունքան արուեստ քըրտնեցաւ, որ հալածեց անոնցմէ
 Ամէն խոնաւութիւն, որ վաղեմի կերպարանք՝
 Ինչպէս լ'անոնց մարմիններն՝ դեռ կը պահեն դէմքերն
 Շատ դարեր վերջ. Մանն անոնց կը նայի,
 Եւ կը Թըլի երկիւղի մէջ ու վըրիպած հարուածէն:
 Եւ երբ անկումն աշնանային տերեւներուն կ'իմացնէ
 Մեզի ամէն մի տարի, Թէ ոչ նուազ խիւով վար
 Կ'իյնան կեանքեր մարդկային, եւ կը դըրկէ նա ըզմեզ
 Մեռեալներու շիրմին վըրայ Խափել արցունք բարեպաշտ,
 Կ'իջնէ այն Ժամանակ վանօրէյց մէջ գետնափոր
 Բազմութիւնը բարեպաշտ, ու բարձունքէն կը կախեն
 Պայծառափայլ ջահեր շատ, եւ ամէն մէկն անոնցմէ
 Սիրած մարմնով կը զբաղի, եւ դէմքերուն վըրայ վրտիտ
 Կը փնտրուէ ու կը գըտնէ խրաքանչիւրն իր ծանօթ գիծն:

Թրդ. Հ. Ա. ՅՈՎՍԷԳԻԱՆ

FATALITÉ

L'assassin en a décidé: la racine de mon pays sera desséchée. Nous tomberons sur la neige comme les fleurs du Liban. Notre temple sera notre tombeau.

Les meurtres se succèdent sans fin; le glaive a fauché nos enfants; les cadavres s'amoncellent. Demain sur les champs de carnage, les blés et les fleurs germeront en rouge.

Oh! race arménienne! Tu sembles une fleur vandide au milieu des épines, une étoile dans la noire fatalité; petite nation, tu es le plus grand martyr des siècles connus.

L'enfer est débordé et s'est répandu sur notre pays.

Nos enfants sont morts et cependant la patrie va renaître.